

Ks. Jerzy LEWANDOWSKI

PRAWA I WOLNOŚCI RELIGIJNE W EUROPIE I NA ŚWIECIE

Nauczanie religii jest jednym z najdonioślejszych zadań mających wpływ na dalszy rozwój kultury katolickiej społeczeństwa. Problem ten reguluje Sobór Watykański II i dokumenty papieży posoborowych, które zostały opublikowane w 1983 roku. Kościół obecnie zwraca uwagę na istotę wolności religijnej człowieka, który wraz z prawem do wychowania stanowi o godności człowieka. W deklaracji *Dignitatis humanae* człowiek jest podmiotem wolności religijnej. Podstawą tej wolności jest prawda objawiona i obiektywne prawdy moralne. Wolność ta należy się Katolikom, zaś inne wyznania i światopoglądy są darzone tolerancją. Za podstawę wolności Sobór uznał godność człowieka poznawaną poprzez Słowo Boże i sam rozum. Wolność jest także prawem naturalnym i jako taka przysługuje wszystkim ludziom. Wszystkie inne prawa są z nimi związane i stanowią rację ich bytu. Kwestię tę przejrzyście tłumaczy Krzysztof Warchałowski w *Nauczaniu religii i szkolnictwie katolickim w konkordatach współczesnych* (Warszawa 1998). Jest to pierwsza tego typu publikacja tak wszechstronnie ujmująca temat nauczania religii, a także dotycząca kwestii normalizacji tych zagadnień w Polsce i innych państwach świata.

Autor wyjaśnia w swej pracy także filozoficzne aspekty regulacji prawnej zagadnienia funkcji edukacyjnej Kościoła. W świetle nauczania Kościoła prawo do wolności religijnej jest podstawowym prawem człowieka, na którym opierają się wszystkie pozostałe. Wolność postrzegana jest przez naukę Kościoła wieloaspektowo, po pierwsze jako wolność w aspekcie wewnętrznym, to jest wybór religii dokonany zgodnie z nakazem własnego sumienia. Człowiek odkrywa prawdę moralną, czyli rozpoznaje bez problemu dobro i zło, podejmuje decyzję a potem wyraża ją w swoim postępowaniu. Zdaniem Kościoła poznanie prawdy, jej umiłowanie oraz życie nią to trzy momenty, przez który człowiek rozpoznaje siebie, rozwija się i osiąga pełnię swojej osobowości. Z kolei wolność w aspekcie zewnętrznym to wolność od przymusu zewnętrznego i wolność do urzeczywistnienia własnych przekonań. Jest tu zawarta wolność od nacisku na płaszczyźnie obywatelskiej, społecznej czy osobistej, wolność od poddawania się określönemu sposobowi wychowania sprzecznego z własnymi przekonaniem, przynależności do grup i stowarzyszeń. Wolność ta ma zapewnić także od podlegania naciskom i ograniczeniom na przykład co do możliwości wyboru zawodu, pracy, studiów. Uwypuklając te aspekty autor książki zwraca uwagę na potrzebę respektowania przez Państwo potrzeb duchowych jego obywateli pomijanych w Polsce Ludowej.

Problem wolności religijnej dotyczy różnorako rozumianych podmiotów, to jest: człowieka konkretnego, rodziny, w której rolę kierowniczą spełniają rodzice oraz wspólnoty religijne, do grona których należy sam Kościół. Obowiązek uznania wolności religijnej podmiotu spoczywa na wspólnotach religijnych i na państwie. Ich zadaniem jest ochrona prawa do dowolnego rozwoju duchowego człowieka. Odpowiedzialność za sankcjonowanie wolności religijnej jest podzielona pomiędzy rodziców dzieci, władze publiczne, Kościół i szkołę. Deklaracja za pierwszych i podstawowych wychowawców dzieci uważa rodziców, co wynika z prawa naturalnego. Oznacza to, że rodzice mają prawo wyboru sposobu wychowania swych dzieci oraz zgodną z tym szkołę a także możliwość zakładania zgodnych z przekonaniem światopoglądowymi szkół.

Dla Kościoła wychowanie religijne jest zaszczeniem w młodych ludziach chrześcijańskich wartości. Kościół preferuje szkoły katolickie jako te, które dorastają do rangi ideału wychowania religijnego. Chodzi tu głównie o pojawiającą się możliwość wykorzystania metod wychowawczych szkoły dla potrzeb kształtowania światopoglądu dzieci i młodzieży.

Poza umowami wielostronnymi zawierane są także umowy dwustronne, to jest konkordaty, pomiędzy Kościołem Katolickim jako podmiotem prawa międzynarodowego publicznego a danym państwem. Konkordat może mieć formę całościową regulując szeroki wachlarz spraw i parcjalaną, wówczas jej tematem są wybrane zagadnienia interesujące obie strony układu.

Znaczna część pracy Krzysztofa Warchałowskiego poświęcona jest analizom treści konkordatów w poszczególnych państwach na całym świecie. Dzięki czemu praca daje wgląd w sytuację Kościoła w kwestii nauczania religii na całym świecie. Autor zwraca uwagę także na szereg aspektów tego nauczania, które stają się wskaźnikami sposobu pojmowania problemu wychowania religijnego w poszczególnych krajach. Opisując konkordaty poszczególnych krajów K. Warchałowski zwraca uwagę na następujące zagadnienia : zakres nauczania religii, uczestnictwo w lekcjach religii, wymiar czasowy nauczania religii, program nauczania religii, pozycja nauczyciela religii, nadzór nad nauczaniem religii, także problem szkolnictwa akademickiego w poszczególnych krajach świata.

Na mocy konkordatów we wszystkich krajach świata gwarantowane jest nauczanie religii w szkołach podstawowych i wszelkiego rodzaju średnich a także w przedszkolach w takich krajach jak Hiszpania, Włochy czy Polska. W części krajów takich jak Niemcy, Austria, Portugalia czy Peru lekcje religii mają charakter obligatoryjny, zaś w takich jak Polska, Hiszpania czy Malta fakultatywny. Kościoły w poszczególnych krajach mają prawo zatwierdzać programy nauczania religii. Państwo sugeruje, aby znalazło się w nim także wiele problemów dotyczących życia społecznego oraz tolerancji dla wyznawców innych wierzeń religijnych. Kościół zachowuje wyłączne prawo do powoływania nauczycieli religii, czyli udziela im misji kanonicznej. Nauczyciele religii traktowani są na równi ze wszystkimi innymi nauczycielami. Z kolei państwo wymaga od nauczycieli religii określonych prawem kwalifikacji oświatowych.

Na mocy konkordatu szkoły katolickie zyskują statut szkół prywatnych, to jest analogicznych do publicznych pod względem uprawnień. Takie prawo obowiązuje między innymi w Polsce, Hiszpanii czy Niemczech. Zrównanie ze szkołami publicznymi otwiera przed szkołami katolickimi prawo do otrzymania dotacji, realizacji minimum programowego. Wyrazem dotacji państwowych są subwencje : rzeczowe oznaczające całościowy lub częściowy zwrot wydatków jak w niektórych landach Niemiec, takich jak Dolna Saksonia czy Sara, osobowe oznacza to, że władze państwowe partycypują w opłacaniu personelu nauczycielskiego i pomocniczego lub przydzielanie opłacanych przez siebie nauczycieli, ustalenia te dotyczą głównie części landów Niemiec, oraz subwencje inwestycyjne dotyczące także landów niemieckich, przeznaczone są one na remonty budynków szkolnych. Ponad to konkordaty gwarantują nauczycielom w szkołach katolickich prawo do wynagrodzenia, świadczeń socjalnych i emerytalnych. Uczniowie szkół katolickich z kolei otrzymują podobnie jak uczniowie szkół publicznych stypendia, ten sam status co uczniowie uczęszczający do szkół publicznych. Szkoły katolickie mają prawo do wydawania dyplomów i świadectw, są kontrolowane przez władze państwowe. Nauczyciele religii przygotowują zarówno szkoły publiczne jak i prywatne. Władze państwowe kraju podpisującego konkordat zobowiązują się jednocześnie do zezwalania na zakładanie w danym państwie seminarium duchownych, czyli miejsc kształcenia przyszłych kadr kapłańskich.

Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych dostarcza wielu wiadomości na temat regulacji wzajemnych stosunków państw z Kościołem. Książka pozwala dzięki temu spojrzeć na problem nauczania religii w o wiele szerszej perspektywie, w sposób nowy, niekonwencjonalny, albowiem ukazuje pewną skalę porównawczą zjawiska.